

A revideált Biblia.

— Lukács evangélioma. —

Az ev. legelső szava ἐπειδήπερ nem *mielvhogy*, hanem *miután* szóval fordítandó. Okát az összefüggés adja meg. Különb en az egész első vers darabos. Elsőbb is kétségtelen, hogy az ἐπεγεύροισιν ἀναπείσομαι nem ezt jelenti: *kezdték rendszerint megírni*, hanem vállalkoztak arra, hogy rendbeszedik, megszerkesztik valaminek az elbeszélését. Minthogy pedig a διήγησις előtt nincs névelő, bizonyos, hogy a szerző egész általánosságban akarta azt mondani, hogy „*Miután sokan próbáltak elbeszélést szerkeszteni a köztünk történt dolgokról.*“ Milyen lapos ezzel szemben a revisió szövege: „*Mielvhogy sokan kezdték rendszerint megírni azoknak a dolgoknak az elbeszélését, a melyek mindlunk beteljesedtek.*“ Méltó folytatása ennek a 2. vers: *Amint nekünk előnkbe adták, akik kezdettől fogva szemtanúi és szolgálói voltak az igének.* A παρᾶσσις nem az ember elé adott valami, hanem reá hagyott valami, a γενόμενοι pedig nem voltak, hanem lettek. Így hát ez a mondat így hangzik: *amint azt ránk hagyták, akik az Igének kezdettől szemtanúivá és szolgálivá lettek.*

3. ἔδοξε κἀμοί nem *tetszék nekem is*, hanem *elhatároztam én is*. Tény, hogy a Rec. az ἀκριβῶς után kommat tesz s így összeköti a παρακολούθησις szóval az egész kifejezést, ez alapon tehát a revisió fordítása megfelel a szövegnek. De a kritikai kiadások már törlik a kommat, mert a παρακολούθησις nem szorul az utána-következő szavak kiegészítésére. Önmagában is elegendő annak kifejezésére, hogy utána járt a dolognak. Hanem igenis az a fő előtte is, meg Theofilus előtt is, hogy most újból, mindent pontosan megír, még pedig személyes utánjárás alapján. A vers tehát nem így hangzik: *Tetszék nekem is, ki eleitől fogva mindenneknek szorgalmasan végére jártam, hogy azokról írjak neked, jó Theofilus*, hanem így kell hangoznia: *Elhatároztam én is, aki utánajártam, hogy neked, kegyelmes Theofilus, eleitől fogva mindent pontosan sorjában megírok.* A κἀπίστος a helytartóknak s hasonló magas állású állami tisztviselőknek a címe. Megfelel a

mai excellentiásnak. Nem lehet tehát jó szóval fordítani, hanem *kegyelmes* szóval.

4. A revisió azt mondja: *Hogy megtudhasd azoknak a dolgoknak a bizonyosságát, amelyekre tanítottal.* Az eredeti szöveg sokkal tömörebb és jellegzetesebb: ἵνα ἐπιγνῶς τὴν ἀλήθειαν = hogy megtudd az igazat, a biztosat, a kétségbevonhatatlant, a mi szilárdul áll a kritika ostromában. Jobb így: *Hogy megtudd az igazat azokról, amikről tanultál.*

1₅ Az ἐξ ἐπιμελείας Ἀβιά nem *rendet*, hanem *osztályt* jelent. A papi rend ugyanis 24 osztályra volt felosztva, amelyek nyolcadika volt az Abija osztálya. I. Kron. 24₁₀.

1₇ προβεβηκότες szó szerint azt jelenti, *élemedett*. A görög az idős és az öreg fogalmát más szóval fejezi ki. (V. ö. Lk. 1₃₆) Ugyanez áll a 18. versre is.

1₈ ἱερατεύειν egy szóval is kifejezhető: *paposkodni*. Nem így kell hát a verset fordítani: *Lón pedig, hogy mikor ő rendjének sorában papi szolgálatot végzett az Isten előtt, hanem így: Történt pedig, hogy mikor az osztálya sorrendje szerint az Isten előtt paposkodott.* Hasonlóképp a 9. versben is így: *A paposkodás szokása szerint.*

1₂₈ a Rec.-ban toldalékkal van ellátva s a revideált szövegbe ez a toldás is belekerült. Ami természetes is, ha abból revideálták a régi szöveget, amelyben ez a toldalék szintén benne van. A pápás egyház e toldalékból csinálta az ő üdvözlégymáriáját. Ha jogunk van hozzá, már csak ezért is kihagynám a Szentírásból. Pedig jogunk van, mert ez a toldás csak a nyugati codexekben van meg, a hitelesebb, a keleti codices nem ismerik. Ez alapon én ezt a mondást: *Áldott vagy te az asszonyok között, — kihagynám.*

1₂₉ A Rec.-ben ἰδοὺς = láttára, a krit. szövegekben pedig ἐπὶ τῷ λόγῳ e szavakra áll. Minthogy a további egész beszélgetés alapját az angyal híradása képezi, minthogy Mária megütközése és tünődő kérdése is e híradásra vonatkozik s minthogy a legjobb szövegek is ezt igazolják, ennél fogva itt is a kritikai szöveget tartom meg és így fordítom a verset: *Az pedig e szavakra zarba jött és azon tünődött, mi legyen ez az üdvözlés?*

1₃₉ Minthogy itt ἀναστῆς össze van kötve ἐπορεύθη-vel, így kell állani: *fölkerekedvén, elment.*

1₄₃ πῶθεν μοι τοῦτο kifejezést a revisio szó szerint *honnét van ez nékem* kitétellet fordítja. Se nem szép, se nem magyaros. Ezt így kell mondani: *Hogyan jutok én ahoz, hogy stb.*

1₄₈ és 50. γενεά-*t* sokkal jobb *nemzedék* szóval fordítanunk, mint *nemzetség* szóval. *Minden nemzedék boldognak mond engemet és az ő irgalmassága nemzedékről nemzedékre azokon, akik őt félik.*

1₆₆ εἶθεντο... ἐν τῇ καρδίᾳ, a revisió szerint *szívökre vevék*

mindenek, a kik hallák. Szívére venni valamit annyit jelent, mint megszívlelni, az intést megfogadni, a szemrehányásra magába szállani, a baj alatt letörni, a sérelmet felpanaszolni stb. Itt azonban nem ezekről van szó. A hegyvidék lakosainak szemében a kis János születésének esete mindenképp különös volt. Ezért hát (szószerint) eltették a szívükben a hallott dolgokat azzal a feltevessel, hogy majd megfigyelik, mi lesz ezzel a gyermekkel. Az eredeti szöveg tehát ezt mondja: *És akik hallották, mind felrőtták emlékezetükbe mondván: Ugyan mi lesz majd ebből a gyermekből?* Nem a fordító a hibás, hanem a Rec. szöveg, hogy a vers második feléből hiányzik a γάρ és így más a két mondat összefüggése, mint azt az értelem is, meg a legjobb szövegek is követelik. A syrsin kodexben így találjuk: *„Mi lesz majd ebből a gyermekből, (akivel az Úrnak keze van), akin az Úrnak keze nyugszik? A görög szöveget a γάρ alapján így kellene fordítanunk: Ugyan mi lesz majd ebből a gyermekből, mert hogy az Úr keze volt (ἦν) ő vele.*

¹⁷⁰ a revisióban nagyon általános és szintelen. Az eredetiben a καθὼς ἐλάλησε az előző vers ἤγειρε ζέριος-ára vonatkozik. Így hát nem ez a mondat értelme: *Amint szólott az ő szent prófétáinak szája által, akik eleitől fogva voltak,* hanem ez: *Amint azt az ő öröktől fogva meglevő szent prófétáinak szájával megmondotta.*

¹⁷⁷ a revisióban tisztán Jánosra vonatkozik. A syrsin azt a felfogást igazolja, amely ezt a verset Jézusra vonatkoztatja. A 76. versben Zakariás a Keresztelő hivatásáról szól. Azért nevezik majd őt prófétának, mert az Úrnak útjait készíti elő. A 77. v. most már azt mondja meg, miért kell ennek az útkészítésnek történnie? Azért, hogy az Úr megadhassa, közölhesse (τοῦ δούναι γινῶσιν σωτηρίας) az üdvösség tudományát az ő népével (τῷ λαῷ αὐτοῦ t. i. Κυρίου de sohasem Ἰωάννου). A γινῶσις σωτηρίας = εὐαγγέλιον. A két vers tehát együttesen így fordítandó: *Téged pedig gyermek, a Magasságos prófétájának hívnak majd, mert az Úr előtt jársz, hogy megkészítéd az ő útjait, ⁷⁷ hogy közölje az ő népével az ő bűneit bocsánatában az üdvösség tudományát.* Az eredeti szövegben nincsen arról szó, de meg a János története se igazolja, hogy a Keresztelőről el lehetne mondanunk azt, amit a revisió közöl: *És az üdvösség ismeretére megtanítsad az ő népét, a bűnöknek bocsánatában.* Ha János ezt tette és tehette volna, akkor valóban ő lett volna a Messiás.

¹⁷⁸⁻⁷⁹ szintén nem felel meg az eredetinek. *A mi istenünknek nagy irgalmasságáért, amellyel meglátogatott minket a naptámadat a magasságból, hogy megjelenjék azoknak stb.* A διὰ πλάγγου ἐλέους nem nagy irgalmasság, hanem könnyörülő irgalmasság. ἐν οἷς nem mellyel, hanem amelyekben, ἐπεσκεψατο ἀνατολή ἐξ ὕψους nem meglátogatott minket a naptámadat (?) a magasságból, hanem virradat tünt fel nekünk a magasságokból, ἐπεφανη τοῖς stb. nem hogy meg-

jelenjék azoknak, hanem felragyogni azoknak stb. Ezek alapján a szöveg így fordítandó: a mi Istenünk könyörülő irgalmas-ságai által, amelyekben nekünk virradat tünt fel a magasságokból felragyogni azoknak, akik sötétségben és a halálnak árnyékában ülnek.

1₈₀ ἕως Ἰσραήλ. nem azt jelenti, amelyen megmutatta magát Izraelnek, hanem: amelyen Izraelhez fordult, vagyis fellépett.

2₁ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, a revisióban az egész föld. A ἡ οἰκουμένη (t. i. ἡ γῆ) az UT-ban többféle jelentésben használatos. Schirlitz szerint jelenti: Görögországot, Judeát, a római birodalmat, az egész földet vagy annak lakosait, sőt a jövődőt is. Passowban olvasom, hogy a császárok korában még nem értették e szón az egész világot, hanem csak a római birodalmat. Jézus korában se érthették rajta az egész földet. Történetileg se állhat meg több, mint csak annyi, hogy Augustus császár a maga birodalmában népszámlálást tartatott. Ezt a népszámlálást ismerjük Josefusból is, Acta 5₃₇-ből is. De azt is tudjuk, hogy ez nem azonos azzal, amely Jézus születése idején történt. Szerzőnk nyilvánvalóan tévedett. Általános népszámlálásra senki se megy a szülővárosába, hanem ott írják föl, ahol találják. Itt pedig arról van szó, hogy József és Mária Betlehembe ment, mert az volt a Dávid városa. Józsefet, mint Dávid ivadékát ott kellett beírni az időnként meg-ejtett törzskönyv-pótlás alkalmával. Ezt az összeírást Lukács a népszámlálással cseréli fel, aminek egyik oka az, mert pogány ember lévén, nem ismerte a zsidó szokásokat, másik oka meg az, hogy a népszámlálásból kifolyólag keletkezett zsidólázadás még sokáig élénk emlékezetben maradt. Augusztus különben a zsidó-törzskönyvek pótlásával aligha törődött valaha, nemhogy törzsek szerint parancsoltatta volna összeszedetni a zsidókat. Azt a népszámlálást pedig, melyet Quirinius helytartó végeztetett s melynek célja a megadóztatás rendezése volt, az egész birodalomban megtartották s így az οἰκουμένην nem az egész földet, hanem az egész birodalmat vagy az egész tartományt (= Sziria proconsulatus) jelenti. Én ez utóbbinak adom az előnyt s így fordítom: parancs ment ki, hogy az egész tartomány összeírassék.

2₇ ἐν τῷ καταλύματι kortörténetileg nem vendégfogadóval fordítandó. Aki olvassa, azt hiszi, hogy akkor is úgy történt a beszállásolás, mint ma. Egyik példázatban, melynek tárgya a kérő barát, maga Jézus is ráutal az ekkor szokásos vendéglátásra. A mikor tanítványait kiküldi, akkor is és még több más esetben is beszél megszállásról, de nem vendégfogadóról. Csak a könyörülő szamaritánus példázatában említi azt a menedékházat, amely a jerikói úton tényleg megvolt. Vendégbarátságban éltek akkor az emberek, mint ahogy a keleten legtöbbször ma is úgy élnek. De úgy élnek még ami nagy magyar Alföldünkön is. József bizonyosan többször is megfordult Betlehemben, mert a mikor a

törvény szokása szerint évenként felment Jeruzsálembe, a törzséhez tartozó atyafiakat is meglátogatta Betlehemben. Ezúttal, úgy látszik, Mária nehézkessége miatt késett meg annyira, hogy a rokon vendégbarátnál nem tudtak nekik többé helyet szorítani a rendesen csak egy, legfőlebb két szobából álló házban. Ezért kerültek az istállóba. Ezek az istállók azonban nem külön épületek voltak, hanem a hegyes talajba bevéssett üregek, amelyek elől nyitva voltak. Ez az oka, hogy az apokryfus elbeszélésekben már nem istállóról, hanem barlangról olvasunk. A mi szövegünk azonban a kis Betlehem egyik házáról beszél, de nem vendégfogadóról, hanem *vendéglátó házról!* Kitűnik ez már abból is, hogy ugyanaz a szerző ugyanazt a *καταλυμα* szót használja arról a helyiségről, amelyben Jézus utolsó vacsoráját tartotta s amely mindenestre magánház volt: Luk. 22, 11; míg a vendégfogadó (karaván-vendéglő) neve Lukácsnál: *πανδοχειον*: l. 10, 34.

2₁₁ Nem ezt mondja: *Mert született nektek ma a Megtartó*, hanem ezt: *Mert Megtartó született ma nektek.*

2₃₁₋₃₂ Értelme ez: Isten azt az üdvözítést, amelyet most Jézusban az összes népek vagyis az egész világ szemeláttára elkészített, arra szánta, hogy az a pogányoknak világosság legyen, amely felfedi előttük a megváltás örök titkát, a zsidóknak pedig dicsőségük legyen, mert hogy megadta nekik Isten, amit vártak, kértek: a megváltatást. Ezt az értelmet a revisió nem adja vissza egész világosan. Így olvassuk: *látták az én szemeim a te üdvösségedet* (?), *amelyet készítettél minden népeknek szemeláttára, világossággul a pogányok megvilágosítására és a te népednek az Izraelnek dicsőségére.* A *ᾠδὴ εἰς ἀποκαλυψιν ἐθνῶν* azt akarja mondani, hogy az a τὸ σωτήριόν σου amely a zsidóknak már *ἔσθξ*, a pogányoknak még csak egy fénysugár, amelynél megismerik majd a megváltás örök titkát. A mondat tehát így felel meg az eredetinek: *látták szemeim a te üdvözítéscdet, amelyet az egész világ szemeláttára készítettél a pogányoknak kijelentés világossággul, a te népednek, Izraelnek pedig dicsőségül.*

2₄₉ ὅτι ἐν τοῖς τοῦ πατρὸς μου θεῖς εἶναι με. Jézus azon csodálkozik, hogy őt a szülei olyan sokáig keresték. Mert *μεθ' ἡμέρας τρεῖς*, tehát *harmadnapra*, hanem *három nap mulva* találták meg. S mikor ezt Mária a szemére lobbantja, akkor mondja Jézus: *Mi dolog, hogy kerestetek engemet?* Hiszen nektek tudnotok kellett volna, hogy ott kell lennem, ahol az én atyám hívei, háza, törvényei vannak = ἐν τοῖς τοῦ πατρὸς μου. Nem valamivel való foglalkozásról van itt szó, hanem valahol való tartózkodásáról. Azért vagy így kell fordítani, *hogy nekem az én atyáméi közt* (ἐν τοῖς) *kell lennem*, vagy így: *hogy nekem az atyáméiban kell lennem* (t. i. e templomban vagy általában ahol a törvényt magyarázzák). Az a fordítás, amelyet az eredeti Károliban is, meg a revisióban is találunk,

annak a dogmatikus felfogásnak a gyümölcse, mely Jézusban mindenütt és mindenkor a messiási öntudat nyomait keresgeti.

2₅₁ καὶ ἦν ὑποτασσόμενος αὐτοῖς szószerint: és alájuk volt vettetve. Ez nem az egyszerű engedelmeskedésre vonatkozik, hanem arra, hogy a szülők rendelkeztek vele mindenben. Tehát vagy így kell fordítani: *És rendelkezésük alatt állott*, vagy így: *És alájuk volt vetve*.

2₅₂ Az eredetinek így felel meg: *Jézus pedig gyarapodott bölcsességben, testben és kedvességben Isten és emberek előtt egyaránt.*

3₂₋₃ ἐγένετο βῆμα θεοῦ ἐπὶ Ἰωάννην. Tehát nem πρὸς, hanem ἐπὶ. A bath kol, az Isten szava leszáll az emberre, mint a hogyan leszállott Jézusra is a kereszteléskor. És ez a leszállott szó megbízást és megszentelést ad. Itt is nem így kell fordítani: *lön az Isten szava Jánoshoz*, hanem így: *leszállt az Isten szava Jánosra és bejárta a Jordán egész környékét prédikálván a bűnök bocsánatára szóló megtérésnek keresztségét.* Mert ez volt a prédikálás tárgya: a βάπτισμα, a bemeitkezés, a megkeresztelkedés, a mit azonban csak a megtérés alapján nyerhetett meg mindenki. E megtérés célja pedig (εἰς) a bűnök bocsánatának megnyerése. A revisióból azt olvassa ki mindenki, hogy a βάπτισμα eszközölte ki a bűnök bocsánatát: *predikálván a megtérés keresztségét a bűnöknek bocsánatára*, holott az eredetiben azt mondja a szerző, amint hogy nem is mondhat mást, hogy a megtérés szolgált a bűnök bocsánatára: κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, a mi csak így fordítható helyesen: *hirdetvén a bűnök bocsánatára való megtérés keresztségét.*

3₅ az eredetiben így szól: *Minden völgy betöltessék és minden hegy és hatom lehordassék és léssen a göröngyös simává és az egyenetlen egyenes úttá.*

3₁₅ így szól: *A nép pedig figyelt és mind elgondolkoztak az ő szívükben Jánosról, hátha ő a Krisztus?*

3₁₆ így fordítandó: *Én ugyan vízbe merítelek titeket, de eljön, aki erősebb, mint én, akinek nem vagyok méltó, hogy a sarui szíját megoldjam, az majd szent lélekben és tűzben merít titeket.*

4₁ A revisio a Rec. hibás pontozását követve, így fordítja: *... vitették a Szentlélektől a pusztába negyven napig, kísértetvén az ördög által.* Ennek az értelme az, hogy a lélek negyven napig vitte őt, amíg vele a pusztába ért. A kritikai szöveg is, meg az értelem azt követeli, hogy a *pusztába* szó után tegyük a vesszőt. Megjegyzem, hogy az eredetiben ἐν τῷ πνεύματι áll, ami azt jelenti, hogy a lélek birtokában lévén ἤγατο εἰς τὴν ἔρημον, vagyis: *a lélek kivitte őt a pusztába, ahol negyven napon át kísértette őt a sátán.*

4₃ A hangsúly a οὗτος szón van. Ezen kétkedett ördög és ember mindig, hogy Jézus talán nem is több a közönséges embe-

rek millióinál. Ezért áll itt is elől: εἰ οὐδὲς εἶ τοῦ θεοῦ, nem így kell hát fordítani: *Ha Isten fia vagy*, hanem így: *Ha fia vagy az Istennek*. A mondat második fele se helyes a magyarban. εἰπέ τῷ λίθῳ τοῦτῳ, ἵνα γένηται ἄρτος egyszerűen, de annál erőteljesebben így hangzik: *mondjad ennek a kőnek, hogy legyen kenyér!* Máténál meg lehet a *változzék* szót tartani, mert ott a mondat szerkezet egészen más. Itt azt olvassuk, *mondjad ennek a kőnek*, ott pedig ezt: *mondjad, hogy ezek a kövek legyenek vagy változzanak kenyerekké*.

4₁₄. ἐν τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος, helyesen és jellemzően így fordítandó: *a lélek erejének birtokában*, mert hiszen a megkíséretetés maga is csak a Jézusban élő isteni lélek erejének próbája volt. Most, amikor ez az erő ki volt próbálva, felléphetett a tulajdon vérei között is.

5₃₆. Nagyon homályos. Az eredetiben ez áll: οὐδεὶς ἐπιβλημασ ἀπὸ ἱματίου καινοῦ σχίσας = senki foltot új ruhából kivágva ἐπιβάλλει ἐπὶ ἱμάτιον παλαιόν = nem vet régi ruhára. A τὸ ἱμάτιον ellentéte a ἑ γυνῶν-nak, amaz a felső, emez az alsó ruha. Régi ruhát senki se foltoz úgy, hogy új ruhából vágjon ki számára foltnak valót. Nem posztóról van hát itt szó, hanem viselő ruháról. Egészen híven tehát így kell a magyarban e mondatnak hangoznia: *Senki se vet új ruhából kivágott foltot ócska ruhára s ha mégis, akkor az új is elszakad és az újból való folt nem vág össze a régivel*. Ezt a mondatot a revisió így fordította: *Senki nem toldja az új posztófoltot az ó posztóhoz, mert különben az újat is megszakasztja és az ó posztóhoz nem illik az újból való folt*.

6₇. a παρατηροῦντο nem leselkedni, hanem figyelve szemmel tartani. Itt is az a gondolat, hogy szemmel tartják Jézust, vajjon elköveti-e azt a bűnt, hogy szombaton is gyógyít, vagyis dolgozik. A leselkedésben az alattomoság is megvan, itt pedig egyszerű nyílt megfigyelésről van szó.

6₂₄. kétségtelenül vitás hely. Nem mondhatja senki, hogy itt a revisió hibásan fordított és mégis kifogást emelhetünk ellene. Nyelvtanilag ugyanis ἀπέχω τινὰ τινός első sorban azt jelenti: valamit valakitől megvonni, de — különösen μισθόν, καρπὸν, χάριν stb. mellett, — azt is jelenti: jutalmat nyerni, kegyhez jutni stb. Nem a nyelvtani forma dönt tehát, hanem a szövegbeli összefüggés. Azok a jajok, melyeket itt Jézus a gazdagokra, elbizakodókra stb. mond, a jóléttel szembehelyezik mindjárt a büntetést is. Akik most jóllakottak, azok majd éhezni fognak, akiknek most hizelegnek, azok is majd megbűjtölik ezt a dicsőséget, akik pedig gazdagok, azok meg a sok kincs mellett elvesztették azt, ami őket egykor vígasztalhatná. Ezek alapján az ἀπέχω első jelentése használandó s e helyett: *mert elvettétek a ti vígasztalásokat, így fordítandó: mert elvesztettétek a ti vígasztalástokat*.

6₂₈ ἐπερσεύζω nem háborgatok, hanem rosszakarattal bántalmazok. A német amazt stören, emezt kränken igével fejezi ki. Itt ez az utóbbi felel meg az eredeti értelmének.

6₃₂₋₃₄. ποία ὑμῖν χάρις ἐστίν kifejezést a revisió így fordítja: *mi jutalmatok van?* Pedig nem jutalomról van itt szó, hanem érdemről. Jézus ugyanis a hívőket szembeállítja a hitetlenekkel. Az alaptétel, amelyet meg akar világosítani, a 35. versben olvasható. Istent kell az embernek például vennie, amikor másokkal szemben való viselkedését meg akarja határozni. Isten jóságos még a hálátlanokkal és gonoszokkal szemben is. Így kell tennie a hívő embernek is. Hívők és hitetlenek (= ἀμαρτωλοί, itt nem bűnösök, hanem a Krisztus híveivel szemben a hitetlenek) ellentéte az, hogy míg a hitetlenek csakis azért tesznek jót, mert viszontszolgálatra vagy más előnyökre számítanak, azért szeretnek másokat, mert őket is szeretik mások, addig a hívők Istent, az ő atyjukat utánozzák abban is, hogy viszonzás reménye és várása nélkül szeretik az embert, mert testvér, jót tesznek mindenkivel, mert csak ezzel bizonyíthatják be, hogy ők valóban Isten gyermekei. A χάρις tehát nem jutalom, hanem érdem. Az ellentét ebben van: A hitetlenek azt nézik, hogyan viselkednek velük szemben mások és ahhoz szabják viselkedésüket, — a hívő pedig abból indul ki, mi esnék jól neki, ha olyan helyzetben volna, mint aki hozzáfordul segedelemért és a szerint viselkedik másokkal szemben. Ezért már a 31. verset így kell fordítani: *Amint akarjátok, hogy az emberek veletek szemben viselkedjenek (ὅνα ποιῶσιν ὑμῖν), ti is akkép viselkedjétek azokkal szemben.* Itt következik aztán a megvilágosító ellentétes párhuzam: *Mert ha azokat szeréiték, akik benneteket szeretnek, micsoda érdem (és nem jutalom! hiszen ennek itt semmi értelme!) az néktek? Hiszen a hitetlenek is szeretik azokat, akik őket szeretik.* Hasonlókép fordítandó a következő mondat is: *És ha azokkal tesztek jót, akik veletek jót tesznek, micsoda érdem az néktek? Hiszen a hitetlenek is ugyanazt teszik!*

A 34. versben a παρ' ὧν ἐλπίζετε λαβεῖν a revideált szövegben így áll: *akitől reménylítek, hogy visszakapjátok.* Nem erről van szó, mert hiszen csak természetes, hogy semmiféle ethika sem tehetné megokolttá azt az eljárást, hogy tudva vesztegessen el az ember a vagyonát. Az ἐλπίζειν λαβεῖν τι ἀπὸ τινός nem visszakapni, visszavárni, hanem e kifejezés arra vonatkozik, hogy az ember vár valakitől valami kedvességet, szolgálatot, szívességet. A hívő és a hitetlen kölesönzése közt az a különbség, hogy míg a hitetlen csak annak ad kölesönt, akitől viszontszolgálatot remél, addig a hívő csak azt nézi, hogy valakinek segítséget nyújthat a szükségében. Ezért nem a kölesön visszafizetésére vonatkozik a vers végén álló ὅνα ἀπολάβωσιν τὰ ἴσα kifejezés sem, hanem arra, hogy ők is ugyanazt kapják, vagyis, hogy hasonló szorult hely-

zetben számíthassanak hasonló szívességre. A 35. vers a következtetést vonja le, amikor azt mondja: *Igy hát szeressétek ellenségeiteket* (ez visszautal a 32. és a 27. versekre) s *tegyetek jót és kölcsönözzetek* $\mu\eta\delta\acute{\epsilon}\nu\alpha\ \acute{\alpha}\pi\epsilon\lambda\pi\acute{\iota}\zeta\omicron\nu\tau\epsilon\varsigma$. Ez a kitétel megint helytelenül van fordítva. $\acute{\alpha}\pi\epsilon\lambda\pi\acute{\iota}\zeta\omega$ = reményről lemondani, kétségbeesni. Passow még utal is az újtestamentomi helytelen nyelvhasználatra: „Im N. T. findet es sich Act. Apost. 6₃₅ ebenfalls in der angeg. Bdtg, während man es gew. ohne Grund deutet: von Einem etwas hoffen.“ Merxnél olvasom, hogy **N**, **Ξ**, **Π**, **W**^{cant.} 2 codexek és az összefüggés a $\mu\eta\delta\acute{\epsilon}\nu\alpha$ szót igazolja = Senkit a reménységétől meg ne fosszatok. Abban áll az igazi szeretet, hogy miként a mennyei Atya teszi, a hívő is még ellenségét is szereti, senkinek a benne vetett reménységét le nem rontja, segít mindenkin viszonzatlanságát várása nélkül. Nem üzleti dologról, kölcsön visszavárásáról van itt szó, hanem a szeretet gyakorlásáról, igaz istenfűségi életről. Az $\acute{\alpha}\pi\epsilon\lambda\pi\acute{\iota}\zeta\omega$ = reménytől megfosztani valakit, illetőleg itt: $\mu\eta\delta\acute{\epsilon}\nu\alpha$ = senkit. Kétségtelenül hibás tehát a szöveg, amikor $\mu\eta\delta\acute{\epsilon}\nu\alpha$ helyett $\mu\eta\delta\acute{\epsilon}\nu\tau$ mond, ami azt jelenti: miben se kételkedve. Igen, de a revideált szöveg így fordítja: *semmit érte nem várván*. Ez pedig egyenesen képtelenség. Így csak akkor fordíthatnánk, ha $\acute{\alpha}\pi\epsilon\lambda\pi\acute{\iota}\zeta\omega$ helyett $\acute{\epsilon}\pi\epsilon\lambda\pi\acute{\iota}\zeta\omega$ állna. De az összefüggésnek és az alapgondolatnak csak az $\acute{\alpha}\pi\epsilon\lambda\pi\acute{\iota}\zeta\omega$ ige felel meg. A vers így hangzik: *Igy hát* ($\pi\lambda\acute{\iota}\gamma\eta$ nemcsak ellentétes, hanem következtető kötőszó is lehet) *szeressétek ellenségeiteket, tegyetek jót és kölcsönözzetek senkit meg nem fosztván reménységétől és gazdag lesz a ti jutalmatok és fiaitok lesztek a Magasságosnak, mert ő jóságos a hálátlanokkal és a gonoszokkal szemben is*.

6₃₆ $\omicron\iota\kappa\tau\acute{\iota}\rho\mu\omicron\nu\epsilon\varsigma$ így is fordítható: *legyetek irgalmazók* és ez szebb is, tartalmasabb is mint az *irgalmások*.

6₃₇ passiv formáit a magyarban fel kell oldani. A revideált szövegben most így hangzik ez a vers: *Ne ítéljétek és nem ítéltek, ne kárhoztassatok és nem kárhoztattok, megbocsássatok, nektek is megbocsáttatik. Jobb volna így: Ne ítéljétek és nem ítélnek titeket se, ne kárhoztassatok és nem kárhoztatnak benneteket se, mentsetek fel és titeket is felmentenek*.

6₄₄ A revideált szöveg nem tünteti fel teljes világossággal a vers alapgondolatát. *Mert minden fa a tulajdon gyümölcséről ismertetik meg*, nem így folytatandó: *mert a tövisről nem szednek fűgét, sem a szederindáról nem szednek szőlőt*, hanem így: *hiszen nem tövisről szednek fűgét és nem cserjéről szüretelnek szőlőt*. A $\beta\acute{\alpha}\tau\tau\omicron\varsigma$ nem szederinda, hanem mindenemű tövises cserje; $\tau\epsilon\upsilon\gamma\omega$ mindenemű gyümölcs összeszedése, tehát a szőlőre vonatkozólag szüretelés.

6₄₅-re ugyanaz az észrevételem, ami Mt. 12₃₅-re volt.

7₃₁₋₃₅-re sem mondhatok mást, mint amit Máté 11₁₇₋₂₀-ra mondtam.

7₄₁-ben a εὖ γάρην nem a λέγω σοι-hoz, hanem az ἀξίωσται-hoz tartozik, tehát nem így kell fordítani: *Minekokáért mondom néked, megbocsáttatik az ő sok bűne*, hanem így: *Mondom néked, ezért bocsáttatik meg az ő sok bűne*.

8₁₄ A két participium nem esik olyan közel egymáshoz, hogy a magyarban összekapcsolhatnánk. Az ἀκούσαντες és a πορευόμενοι között a közelebbi meghatározások egész sora fekszik. A szöveg nem arról szól, hogy akik hallgatják az ígét, egyszerűen tovább mennek, hanem hogy ὑπὸ μεριμῶν καὶ πλούτου καὶ ἡδονῶν τοῦ βίου kerülnek, azok terhét vagy gondját hordozva járnak. A példázatbau a szemléletességhez szükséges párhuzam csakis akkor van meg, ha a πορευόμενοι a ὑπὸ-val köttetik össze. Ami a magnak a tövisék különféle faja, amelyek mind hatalmasabb, terjedelmesebb fejlődésre képesek, mint a mag, ugyanaz az istenigének a gondok tömege, a gazdagsággal járó törődés, az élet gyönyörűségének hajhászata. Mikor az ember az ige hallgatása után ismét ezek közé kerül, megfojtatik és nem jut gyümölcsözésig. Wellhausen a πλούτου előtt levő καὶ-t törli. Szerintem helyesen. Mert amint a hasonlat második tagjánál is a két genitívus appositíója az egyes genitívus, így kell az első tagjánál is a két genitívusnak állania. A ὑπὸ μεριμῶν τοῦ πλούτου és a ὑπὸ μεριμῶν τοῦ βίου egymást egészíti ki és teljesen megfelel annak a gondolatnak, amelyet a kép ki akar fejezni. A πορευόμενοι pedig nem állhat elől magára, hanem a ὑπὸ-val kötendő össze. A mondat tehát így hangzik: *Amelyik pedig a tövisék közé esett, azok, akik hallgatják, de a gazdagság gondjai és az élet gyönyöreai alá kerülve elfojtatnak és nem jutnak gyümölcsözésig.*

8₁₅ ἐν ὑπομονῇ itt csakis a kitartás lehet. Arról van szó, hogy amint a jó földbe hullott mag állhatatosan fejlődik egészen a gyümölcsözésig, úgy a tiszta szívbe került istenige is állhatatosan megmarad a gyümölcsözésig, vagyis kitartással (és nem béketűréssel) gyümölcsözik.

8₂₃ συνεπιπρόντο ígét a revisió *megrémülének* szóval fordítja. A συμπιπρόω passivuma annyit jelent mint szintültig megtelni. Arról van szó, hogy a hajóba, amlyen utaztak, becsapott a hullám s a tanítványok veszedelemben voltak. A vers tehát így hangzik: *Szélvész csapott a tóra, megtelt a hajó és veszedelemben voltak.* Réműlésről nincs itt semmi szó.

Raffay Sándor.